[२०२४] ७ एससीआर ९९२ : २०२४ आयएनएससी ६४५

जावेद गुलाम नबी शेख

वि.

महाराष्ट्र राज्य आणि आणखी एक

(फौजदारी अपील क्रमांक २७८७ ऑफ २०२४)

०३ जुलै २०२४

[जे.बी. पारडीवाला आणि उज्ज्वल भुयान, न्या.]

विचारकरण्याजोगा मुद्दा

बेकायदेशीर कारवाया प्रतिबंधक कायदा, १९६७ आणि दंड संहिता, १८६० अन्वये खटला चालवलेल्या विचाराधीन कैद्याला जामीन नाकारणे उच्च न्यायालयाने योग्य आहे का?

हेडनोट्स[†]

जामीन – नकार – योग्य नसल्यास - भारतीय संविधान – कलम २१ - जलद सुनावणीचा अधिकार – गुन्ह्याचे गांभीर्य लक्षात न घेता लागू करणे - बेकायदेशीर कारवाया (प्रतिबंध) अधिनियम, १९६७ - दंड संहिता, १८६० - कलम ४८९ ब, ४८९ सी,

१२० बी, ३४ - राष्ट्रीय तपास यंत्रणा कायदा, २००८ - कलम १९ - अपीलकर्ता-आरोपीकडून जप्त केलेल्या बनावट भारतीय चलनी नोटा - चार वर्षे विचाराधीन कैदी म्हणून कोठडीत - जामीन नाकारला:

शिक्षा म्हणून जामीन रोखून धरता येणार नाही - कलम २१ अन्वये आरोपीला जलद गतीने खटला चालविण्याचा मूलभूत अधिकार प्रदान करण्याचा किंवा त्याचे रक्षण करण्याचा अधिकार राज्य किंवा संबंधित न्यायालयासह कोणत्याही अभियोजन संस्थेला नसेल, तर त्याने केलेला गुन्हा गंभीर आहे या कारणास्तव जामिनाच्या याचिकेला विरोध करू नये - गुन्हा कितीही गंभीर असो, आरोपीला जलद सुनावणीचा अधिकार आहे - गुन्ह्याचे स्वरूप कोणतेही असले तरी कलम २१ लागू होते - याचिकाकर्ते अद्याप आरोपी आहेत आणि दोषी नाहीत - तो चार वर्षांपासून विचाराधीन कैदी म्हणून तुरुंगात आहे - आजपर्यंत कोणतेही आरोप निश्चित करण्यात आलेले नाहीत - सुमारे ऐंशी साक्षीदार तपासायचे आहेत, खटला अखेर कधी संपेल याची स्पष्टता नाही - आरोपीला गृहीत धरले जाते असा फौजदारी न्यायशास्त्राचा अतिरेकी सिद्धांत जोपर्यंत गुन्हा सिद्ध होत नाही तोपर्यंत निर्दोष असणे हे हलकेपणाने नाकारता येत नाही, दंडात्मक कायदा कितीही कडक असला तरी - आरोपीच्या जलद सुनावणी च्या अधिकाराचे उल्लंघन झाले ज्यामुळे कलम २१ चे उल्लंघन झाले - उच्च न्यायालयाने दिलेला आदेश रद्द बातल - अपीलकर्त्याला जामीन मंजूर . [पारस ७, ८, ९, १९-२१, २२, २३]

फौजदारी कायदा - गुन्हेगारांकडे पाहण्याचा मानवतावादी दृष्टिकोन - गरज - चर्चा केली. [परिच्छेद १८]

केस लॉ चा हवाला

गुडीकांती नरसिंहहुलू आणि ऑर्स विरुद्ध सरकारी वकील [१९७८] २ एससीआर ३७१**:** **(१९७८) १ एससीसी २४०;***गुरबख्श सिंग सिब्बा विरुद्ध पंजाब राज्य* [१९८०] ३ एससीआर ३८३**: (१९८०) २ एससीसी ५६५;** *हुसैनारा खातून विरुद्ध गृह सचिव, बिहार राज्य* [१९७९] ३ एससीआर १६९**: (१९८०) १ एससीसी ८१;***कद्रा पहाडिया आणि ओर्स विरुद्ध बिहार राज्य* **(१९८१) ३ एससीसी ६७१;***अब्दुल रेहमान अंतुले विरुद्ध आर. एस. नायक* [१९९१] सुप ३ एससीआर ३२५**: (१९९२) १ एससीसी २२५;***मोहम्मद मुस्लिम @ हुसेन विरुद्ध राज्य (एनसीटी ऑफ दिल्ली)*[२०२३] ३ एससीआर ६९७**:** २०२३ **आयएनएससी** ३११ **;***भारत संघ विरुद्ध के.ए. नजीब* [२०२१] १ एससीआर ४४३**:** (२०२१) ३ **एससीसी** ७१३ **;***सतेंद्र कुमार अंतिल विरुद्ध केंद्रीय अन्वेषण विभाग* [२०२२] १० एससीआर ३५१**:** (२०२२) १० **एससीसी** ५१ **- यावर अवलंबून आहे.**

कृत्यांची यादी[संपादन]

भारतीय राज्यघटना; बेकायदेशीर कृत्ये (प्रतिबंध) अधिनियम १९६७ ; राष्ट्रीय अन्वेषण संस्था अधिनियम, २००८; दंड संहिता, १८६०; फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३.

कीवर्डची यादी

जामीन; जामीन फेटाळला; विचाराधीन कैदी; आरोपी दोषी नाही; भारतीय राज्यघटनेचे कलम २१; जलद गतीने सुनावणी; जलद गतीने खटला चालविण्याचा आरोपींचा मूलभूत अधिकार; गुन्ह्याचे गांभीर्य; गुन्ह्याचे स्वरूप गंभीर; गुन्हा सिद्ध होईपर्यंत आरोपी निर्दोष मानला जातो; फौजदारी न्यायशास्त्र; फौजदारी कायदा.

त्यातून उद्भवलेले प्रकरण

फौजदारी अपील अधिकारक्षेत्र: फौजदारी अपील क्रमांक २७८७ ऑफ २०२४

सीआरएलए क्रमांक १०६० मध्ये मुंबई येथील उच्च न्यायालयाच्या दिनांक ०५.०२.२०२४ च्या निर्णय व आदेशावरून

पक्षांची उपस्थिती

शेरअली एस. खान, सुशांत कुमार यादव, अंकुर यादव, अपीलकर्त्याचे ॲड.

अभिकल्प प्रताप सिंह, सिद्धार्थ धर्माधिकारी, आदित्य अनिरुद्ध पांडेय, भरत बागला, अगम कौर, आदित्य कृष्णा, प्रीत एस फणसे, यामिनी सिंह, आदर्श दुबे, कार्तिकेय, शुभेंदु आनंद, सिद्धार्थ सिंह, माधव सिंघल, अमित शर्मा बी, अरविंद कुमार शर्मा, ॲड. उत्तरदात्यांसाठी.

सर्वोच्च न्यायालयाचा निर्णय / आदेश

हुकूम

1 सोडा.

2 हे अपील मुंबई उच्च न्यायालयाने ५ फेब्रुवारी २०२४ रोजी २०२३ च्या फौजदारी अपील क्रमांक १०६० मध्ये दिलेल्या आदेशातून उद्भवले आहे ज्याद्वारे उच्च न्यायालयाने बेकायदेशीर क्रियाकलाप (प्रतिबंध) अधिनियम १९६७ (थोडक्यात 'यूएपीए') मधील तरतुदींनुसार अपीलकर्त्याला त्याच्या खटल्याच्या अनुषंगाने जामिनावर सोडण्यास नकार दिला.

3 या प्रकरणाची सुनावणी झाली तेव्हा राष्ट्रीय तपास यंत्रणेचे (एनआयए) वकील आणि राज्य सरकारचे वकील या दोघांनीही वेळ मागितला. याचिकाकर्ते गेल्या चार वर्षांपासून कोठडीत आहेत, हे लक्षात घेऊन आम्ही सुनावणी तहकूब करण्यास नकार दिला आणि गुणवत्तेच्या आधारे सुनावणी सुरू केली.

4 रेकॉर्डवरील साहित्यावरून असे दिसते की, ९ फेब्रुवारी २०२० रोजी सकाळी ९.३० वाजता काही गुप्त माहितीच्या आधारे डीसीबी सीआयडी युनिट आठच्या मुंबई पोलिसांनी अंधेरीयेथील टर्मिनल २ छत्रपती शिवाजी महाराज आंतरराष्ट्रीय विमानतळावरील बसस्टॉपवरून आरोपीला अटक केली. अपीलकर्त्याच्या व्यक्तीचा शोध घेण्यात आला. अर्जदाराकडे एक बॅग होती आणि बॅगमधून दोन हजार रुपयांच्या ११९३ क्रमांकाच्या बनावट भारतीय नोटा जप्त करण्यात आल्या. बनावट नोटा जप्त करण्यात आल्या आणि अपीलकर्त्याला अटक करण्यात आली. भारतीय दंड संहितेच्या कलम ४८९ ब, ४८९ सी, १२०

ब आणि कलम ३४ अन्वये दंडनीय गुन्ह्यांसाठी सहार पोलिस ठाण्यात गुन्हा दाखल करण्यात आला आहे.

5 बनावट नोटांची खेप पाकिस्तानातून मुंबईत आणण्यात आली होती, असा सरकारी पक्षाचा दावा आहे. आरोपाप्रमाणे गुन्ह्याचे स्वरूप लक्षात घेता अखेर तपास एनआयएकडे सोपविण्यात आला. परिणामी वरील गुन्ह्यांसाठी केस नंबर आरसी/०३/२०/एनआयए/मुंबई दाखल होऊ लागली. ६ फेब्रुवारी २०२० रोजी अपीलकर्ता दुबईला गेला होता आणि तो दुबईत असताना त्याला फरार आरोपींपैकी एकाकडून बनावट नोटा मिळाल्याचे तपासात समोर आले आहे. ९ फेब्रुवारी २०२० रोजी तो भारतात परतला आहे.

6 या गुन्ह्यात दोन सहआरोपींना अटक करण्यात आली असून दोघेही सध्या जामिनावर असल्याचे रेकॉर्डवरील साहित्यातून स्पष्ट झाले आहे. एका सहआरोपीचा विचार केला तर त्याला जामीन देण्याचा आदेश आता या न्यायालयासमोर आव्हानाचा विषय बनला आहे.

7 पक्षकारांचे वकील ऐकल्यानंतर आणि रेकॉर्डवरील सामग्री पाहिल्यानंतर खालील बाबी लक्षात घेऊन आम्ही अपीलकर्त्याच्या बाजूने आपला विवेक वापरण्यास इच्छुक आहोत:

1 याचिकाकर्ते गेल्या चार वर्षांपासून विचाराधीन कैदी म्हणून तुरुंगात आहेत;

2 आजतागायत कनिष्ठ न्यायालयाला आरोप निश्चित करण्याची प्रक्रियाही करता आलेली नाही; आणि

3 राज्य तसेच एनआयएच्या वकिलांनी सांगितल्याप्रमाणे, सरकारी पक्षाचा किमान ऐंशी साक्षीदार तपासण्याचा मानस आहे.

8 उपरोक्त बाबींचा विचार करता, खटला किती कालावधीत संपेल, असा प्रश्न पडतो. गुन्हा कितीही गंभीर असला तरी भारतीय राज्यघटनेनुसार आरोपीला जलद गतीने खटला चालवण्याचा अधिकार आहे.

9 शिक्षा म्हणून जामीन रोखता कामा नये, या कायद्याच्या अत्यंत प्रस्थापित तत्त्वाचा कालांतराने कनिष्ठ न्यायालये आणि उच्च न्यायालये विसरली आहेत.

10 उपरोक्त संदर्भात, आम्ही कनिष्ठ न्यायालये आणि उच्च न्यायालयांना *गुडीकांतीनरसिंहुलु आणि ओर्स विरुद्ध सरकारी वकील या खटल्यात या न्यायालयाने काय निरीक्षण केले याची आठवण करून देऊ शकतो*, उच्च न्यायालयाने (१९७८) १ एससीसी २४० मध्ये अहवाल दिला. आम्ही उद्धृत करतो:

> *"अनेकदा विसरलेली गोष्ट आणि म्हणूनच आठवण करून देणे आवश्यक आहे, एखाद्या व्यक्तीला खटल्याची सुनावणी किंवा अपिलाचा निपटारा होईपर्यंत न्यायालयीन कोठडीत ठेवण्याचा हेतू आहे. लॉर्ड रसेल, सी.जे., म्हणाले [आर व्ही रोझ, (१८९८) १८ कॉक्स] :*
>
> > *या प्रकरणात कैद्याचा जामीन नाकारण्यात आल्याचे माझे निरीक्षण आहे. शिक्षा म्हणून जामीन रोखून धरायचा नाही, तर जामिनाच्या अटी केवळ*

खटल्यातील कैद्याची उपस्थिती सुनिश्चित करण्यासाठी आहेत, हे देशाच्या न्यायदंडाधिकाऱ्यांवर फारसे ठामपणे ठसवू शकत नाही.

11 याच तत्त्वाचा पुनरुच्चार या न्यायालयाने *गुरबख्शसिंगसिब्बा विरुद्ध पंजाब राज्य* या खटल्यात (१९८०) २ एससीसी ५६५ मध्ये केला आहे की

जामिनाचा उद्देश खटल्याला आरोपीची उपस्थिती सुनिश्चित करणे, जामीन द्यावा की नाकारावा या प्रश्नाच्या सोडवणुकीत योग्य चाचणी लागू करावी की नाही ही पक्ष त्याची सुनावणी घेताना दिसण्याची शक्यता आहे की नाही आणि शिक्षा म्हणून जामीन रोखून धरायचा नाही हे निर्विवाद आहे.

12 *हुसैनारा खातून विरुद्ध गृह सचिव, बिहार राज्य (*१९८०) १ एससीसी ८१ मध्ये या न्यायालयाने जाहीर केले होते की, फौजदारी आरोपांचा सामना करणाऱ्या गुन्हेगारांवर जलद गतीने खटला चालविण्याचा अधिकार "या न्यायालयाने व्याख्या केल्याप्रमाणे कलम २१ च्या व्यापक व्याप्ती आणि आशयामध्ये अंतर्भूत आहे". अनुच्छेद २१ अन्वये वैध प्रक्रिया अशी आहे ज्यात "वाजवी, न्याय्य आणि न्याय्य"अशी प्रक्रिया आहे असे नमूद करून असे म्हटले गेले की:

आता साहजिकच एखाद्या व्यक्तीला स्वातंत्र्यापासून वंचित ठेवण्यासाठी कायद्याने ठरवून दिलेली प्रक्रिया 'वाजवी, न्याय्य किंवा न्याय्य'असू शकत नाही, जोपर्यंत ती प्रक्रिया अशा व्यक्तीच्या गुन्ह्याच्या निश्चितीसाठी जलद सुनावणीची खात्री देत

नाही. कोणतीही प्रक्रिया जी वाजवी जलद सुनावणीची खात्री देत नाही ती "वाजवी, निष्पक्ष किंवा न्याय्य"मानली जाऊ शकत नाही आणि ती कलम 21 चे उल्लंघन करेल. त्यामुळे जलद गतीने खटला चालविणे आणि जलद गतीने खटला चालविणे हा कलम २१ मधील जगण्याच्या आणि स्वातंत्र्याच्या मूलभूत अधिकाराचा अविभाज्य आणि आवश्यक भाग आहे, यात शंका नाही. मात्र, कलम २१ अन्वये मूलभूत अधिकाराचे उल्लंघन करून एखाद्या गुन्ह्यातील आरोपीला जलद गतीने खटला चालविण्यास नकार दिला गेला आणि दीर्घकाळ रेंगाळलेल्या खटल्यामुळे तुरुंगवास भोगून त्याच्या स्वातंत्र्यापासून वंचित ठेवण्याचा प्रयत्न केला गेला, तर त्याचे परिणाम काय होतील, असा प्रश्न उपस्थित होतो.

13 (१९८१) ३ एससीसी ६७१ आणि ***अब्दुल रेहमान अंतुले***विरुद्ध आर. एस. नायक यांनी (१९९२) १ एससीसी २२५ मध्ये नोंदवलेल्या ***कद्रा पहाडिया आणि ओर्स विरुद्ध बिहार राज्य अशा अनेक निकालांमध्ये वरील निरीक्षणे वेळोवेळी प्रतिबिंबित*** झाली आहेत . उत्तरार्धात न्यायालयाने जलद सुनावणीच्या अधिकारावर पुन्हा जोर दिला आणि पुढे असे म्हटले की प्रदीर्घ खटल्याला सामोरे जात असलेल्या आरोपीला पर्याय नाही:

"सरकार किंवा तक्रारदार त्याच्यावर खटला चालवतो. त्यामुळे खटला योग्य तत्परतेने पुढे नेणे हे राज्याचे किंवा तक्रारदाराचे कर्तव्य आहे. विशेषतः या देशात, जिथे बहुसंख्य आरोपी समाजातील गरीब आणि दुर्बल घटकातून येतात,

कायद्याच्या पद्धतींचे ज्ञान नसतात, जिथे त्यांना बर्याचदा सक्षम कायदेशीर सल्ला मिळत नाही, तेथे या नियमाची अंमलबजावणी पूर्णपणे अयोग्य आहे. अर्थात, एखाद्या प्रकरणात एखाद्या आरोपीने जलद गतीने खटला चालवण्याची मागणी केली आणि तरीही त्याला खटला दिला गेला नाही, तर तो त्याच्या बाजूने समर्पक घटक ठरू शकतो. पण एखाद्या आरोपीने जलद सुनावणीची मागणी केली नाही किंवा आग्रह धरला नाही, या कारणास्तव त्याच्या जलद सुनावणीच्या अधिकाराचे उल्लंघन झाल्याची तक्रार करण्यापासून आम्ही वंचित ठेवू शकत नाही.

14 मोहम्मद *मुस्लिम @ हुसेन विरुद्ध राज्य (एनसीटी ऑफ दिल्ली) या खटल्यात* २०२३ मध्ये आयएनएससी ३११ मध्ये या न्यायालयाने खालीलप्रमाणे निरीक्षण नोंदवले:

२१. विभक्त होण्यापूर्वी हे लक्षात घेणे महत्वाचे आहे की जामीन मंजूर करण्यासाठी कठोर अटी घालणारे कायदे जनहिताच्या दृष्टीने आवश्यक असू शकतात; तरीही खटले वेळेत पूर्ण झाले नाहीत, तर व्यक्तीवर होणारा अन्याय अपरिमित आहे. तुरुंगांमध्ये गर्दी असते आणि त्यांचे राहणीमान अनेकदा भयावह असते. केंद्रीय गृह मंत्रालयाने संसदेला दिलेल्या उत्तरानुसार, नॅशनल क्राइम रेकॉर्ड ब्युरोने नोंदविले आहे की ३१ डिसेंबर २०२१ पर्यंत देशातील एकूण ४,२५,०६९ लाख क्षमतेच्या ५,५४,०२७ पेक्षा जास्त कैदी तुरुंगात आहेत. त्यापैकी १,२२,८५२ दोषी होते; उर्वरित ४ लाख २७ हजार १६५ विचाराधीन कैदी होते.

22 अन्यायकारक तुरुंगवासाचा धोका हा आहे की कैद्यांना "तुरुंगीकरण"होण्याचा धोका आहे, केरळ उच्च न्यायालयाने दोषी कैदी विरुद्ध दोषी कैदी या शब्दात वर्णन केले आहे. राज्याने १९९३ मध्ये सीआरआय एलजे ३२४२, "एक आमूलाग्र परिवर्तन"म्हणून नोंदवले, ज्याद्वारे कैदी:

"आपली ओळख गमावते. तो एका संख्येने ओळखला जातो. तो वैयक्तिक संपत्ती गमावतो. त्याचे कोणतेही वैयक्तिक संबंध नाहीत. वैयक्तिक जीवनातील स्वातंत्र्य, प्रतिष्ठा, संपत्ती, प्रतिष्ठा आणि स्वायत्तता गमावल्यामुळे मानसिक समस्या उद्भवतात. कारागृहातील कैदी संस्कृती भयानक ठरते. कैदी सामान्य मानकांनुसार शत्रुत्वाचा बनतो. स्वत:ची धारणा बदलते."

23 कैदी गुन्हेगारीकडे वळण्याचा आणखी धोका आहे, "गुन्हा केवळ स्तुत्य होत नाही, तर गुन्हा जितका व्यावसायिक होतो तितका गुन्हेगाराला अधिक सन्मान दिला जातो" (१९४० मध्ये प्रकाशित झालेले डोनाल्ड क्लेमर यांचे 'द प्रिझन कम्युनिटी'देखील पहा). तुरुंगवासाचे आणखी घातक परिणाम होतात - जिथे आरोपी सर्वात कमकुवत आर्थिक स्तरातील आहे: उपजीविकेचे त्वरित नुकसान आणि बर्याच प्रकरणांमध्ये, कुटुंबांचे विखुरणे तसेच कौटुंबिक बंध गमावणे आणि समाजापासून दुरावणे. त्यामुळे न्यायालयांनी या बाबींबाबत संवेदनशील असले पाहिजे (कारण निर्दोष सुटल्यास आरोपीचे होणारे नुकसान

भरून न निघणारे आहे), आणि खटले - विशेषत: ज्या प्रकरणांमध्ये विशेष कायदे कठोर तरतुदी लागू करतात, खटले जलदगतीने घेतले जातील आणि पूर्ण होतील याची खात्री करावी लागेल.

24 राष्ट्रीय अन्वेषण संस्था अधिनियम, २००८ च्या कलम १९ अन्वये (पुढे "२००८ चा कायदा"म्हणून संबोधले जाते) कायद्याच्या आवश्यकतेनुसार, विशेष न्यायालयाद्वारे कोणत्याही गुन्ह्याच्या कायद्यांतर्गत खटला सर्व कामकाजाच्या दिवशी दैनंदिन आधारावर चालविला जाईल आणि इतर कोणत्याही प्रकरणाच्या खटल्यापेक्षा त्याला प्राधान्य दिले जाईल आणि अशा गुन्ह्यासाठी केंद्र सरकारने विशेष न्यायालयांची नेमणूक करावी. २००८ च्या कलम ११ अन्वये उच्च न्यायालयाच्या मुख्य न्यायमूर्तींशी सल्लामसलत करणे.

25 भारत सरकार विरुद्ध के. ए. नजीब ***या खटल्यातील या न्यायालयाच्या तीन न्यायाधीशांच्या खंडपीठाने*** (२०२१) ३ एससीसी ७१३] मध्ये म्हटले आहे की, दीर्घ तुरुंगवास आणि त्याच वेळी यूएपी कायद्याच्या कलम ४३-डी (५) च्या परिणामाचा विचार करण्याची संधी मिळाली आणि खालीलप्रमाणे निरीक्षण नोंदवले : (एससीसी पृष्ठ ७२२, पॅरा १७) *यूएपीएच्या कलम ४३ -डी (५) सारख्या वैधानिक निर्बंधांच्या उपस्थितीमुळे घटनेच्या भाग ३ चे उल्लंघन केल्याच्या कारणास्तव जामीन देण्याची घटनात्मक न्यायालयांची क्षमता संपुष्टात येत नाही हे आम्हाला*

स्पष्ट आहे. खरे तर एखाद्या कायद्यातील निर्बंध आणि घटनात्मक अधिकारक्षेत्रांतर्गत वापरले जाणारे अधिकार या दोन्हींमध्ये सुसूत्रता येऊ शकते. सुनावणी सुरू होताना न्यायालयांनी जामीन देण्याविरोधातील कायदेविषयक धोरणाचे कौतुक करणे अपेक्षित असते, परंतु अशा तरतुदींची कठोरता कमी होईल जिथे खटला वाजवी वेळेत पूर्ण होण्याची शक्यता नसते आणि आधीच भोगलेल्या तुरुंगवासाचा कालावधी विहित शिक्षेच्या बराच सा भाग ओलांडला आहे. अशा पद्धतीमुळे जामीन नाकारण्यासाठी किंवा जलद सुनावणीच्या घटनात्मक अधिकाराचे उल्लंघन करण्यासाठी यूएपीएच्या कलम ४३-डी (५) सारख्या तरतुदींचा एकमेव मापदंड म्हणून वापर केला जाण्याची शक्यता टाळता येईल.

26 सतेंद्र कुमार अंतिल विरुद्ध केंद्रीय*अन्वेषण ब्युरो (२०२२) १० एससीसी ५१ मध्ये नुकत्याच झालेल्या निर्णयात* कलम ३७ एनडीपीएस कायद्यासह अनेक कायद्यांच्या संदर्भात जामिनासाठी योग्य दृष्टिकोन विचारात घेणाऱ्या न्यायालयाचे लक्ष वेधले गेले. फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ चे कलम ४३६ ए (ज्यात खटल्याचा निकाल ठराविक कालावधीत पूर्ण न झाल्यास आरोपीला जामिनावर वाढविणे आवश्यक आहे) लागू होईल, असे मत न्यायालयाने व्यक्त केले.

प्रत्येक विशेष कायद्यामागे एक हेतू असतो, त्यानंतर लादली जाणारी कठोरता असते, त्यामुळे आम्ही वैयक्तिक कायद्यांशी व्यवहार करू इच्छित नाही. विलंबाचे

सामान्य तत्त्व या प्रवर्गांनाही लागू होईल. हे स्पष्ट करण्यासाठी, संहितेच्या कलम ४३६-अ मधील तरतुदी कोणत्याही विशिष्ट तरतुदीअभावी विशेष कायद्यांनाही लागू होतील. उदाहरणार्थ, एनडीपीएस कायद्याच्या कलम ३७ अन्वये तरतूद केलेली कठोरता अशा प्रकरणात आड येणार नाही कारण आपण एखाद्या व्यक्तीच्या स्वातंत्र्याशी व्यवहार करीत आहोत. आम्हाला असे वाटते की जेवढी कठोरता असेल तितक्या लवकर निर्णय व्हायला हवा. शेवटी, अशा प्रकारच्या प्रकरणांमध्ये साक्षीदारांची संख्या फारच कमी असेल आणि खटला लांबविण्याचे कोणतेही औचित्य असू शकत नाही. कदाचित या प्रक्रियेला गती देण्यासाठी आणि संहितेच्या कलम ३०९ चे काटेकोरपणे पालन करण्यासाठी या न्यायालयाच्या निर्देशांचे पालन करण्याची आवश्यकता आहे.

27 गुन्हेगार जन्माला येत नाहीत तर बनवले जातात. प्रत्येकामध्ये मानवी क्षमता चांगली असते आणि म्हणूनच, कोणत्याही गुन्हेगाराला सुटकेच्या पलीकडे कधीही लिहून ठेवू नका. गुन्हेगार, अल्पवयीन आणि प्रौढ यांच्याशी व्यवहार करताना हा मानवतावादी मूलभूत मुद्दा अनेकदा चुकतो. खरे तर प्रत्येक संताला भूतकाळ असतो आणि प्रत्येक पापीव्यक्तीला भविष्य असते. जेव्हा एखादा गुन्हा केला जातो, तेव्हा गुन्हेगाराला गुन्हा करण्यास विविध घटक कारणीभूत असतात. ते घटक सामाजिक आणि आर्थिक असू शकतात, मूल्याची घसरण किंवा पालकांच्या

दुर्लक्षाचा परिणाम असू शकतात; परिस्थितीच्या ताणामुळे किंवा श्रीमंतीच्या वातावरणात प्रलोभनांच्या प्रकटीकरणामुळे किंवा दारिद्र्य किंवा इतर खाजगीपणामुळे असू शकते.

28 राज्यघटनेच्या अनुच्छेद २१ अन्वये जलद गतीने खटला चालविण्याच्या आरोपीच्या मूलभूत अधिकाराचे रक्षण करण्याचा किंवा त्याचे रक्षण करण्याचा अधिकार राज्य किंवा संबंधित न्यायालयासह कोणत्याही अभियोजन संस्थेला नसेल तर राज्य किंवा इतर कोणत्याही अभियोजन संस्थेने

केलेला गुन्हा गंभीर असल्याचे कारण देत जामीन अर्जाला विरोध करू नये. घटनेचे कलम २१ गुन्ह्याचे स्वरूप कोणतेही असले तरी लागू होते.

29 याचिकाकर्ते अजूनही आरोपी आहेत, हे सांगण्याची घाई आपण करू शकतो; दोषी नाही. जोपर्यंत गुन्हा सिद्ध होत नाही तोपर्यंत आरोपी निरपराध समजला जातो, हा फौजदारी न्यायशास्त्राचा अतिरेकी सिद्धांत दंडात्मक कायदा कितीही कडक असला तरी त्याकडे दुर्लक्ष करता येणार नाही.

30 आम्हाला खात्री आहे की ज्या प्रकारे खटला चालवणारी एजन्सी तसेच न्यायालयाने कार्यवाही केली आहे, त्यामुळे आरोपींच्या जलद सुनावणी घेण्याच्या अधिकाराचे उल्लंघन झाले आहे असे म्हणता येईल ज्यामुळे घटनेच्या अनुच्छेद २१ चे उल्लंघन झाले आहे.

31 उपरोक्त बाबी लक्षात घेता हे आवाहन यशस्वी होते आणि त्यास परवानगी दिली जाते. उच्च न्यायालयाने दिलेला आदेश रद्द बातल ठरवला जातो.

32 कनिष्ठ न्यायालयाने लागू केलेल्या अटी व शर्तींच्या अधीन राहून अपीलकर्त्याला जामिनावर सोडण्याचे आदेश दिले जातात. तथापि, आम्ही स्वतःहून अट घालणार आहोत की अपीलकर्त्याने मुंबई शहराची हद्द सोडू नये आणि दर पंधरा दिवसांतून एकदा संबंधित एनआयए कार्यालय किंवा पोलिस स्टेशनमध्ये आपली उपस्थिती नोंदवावी. कनिष्ठ न्यायालयाला इतर कोणतीही अट घालणे योग्य वाटेल, ते कायद्यानुसार करू शकते.

33 प्रलंबित अर्ज असल्यास ते निकाली काढले जातात.

खटल्याचा निकाल : अपील मंजूर .

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वार हा पक्षकारास त्याच्या /तिच्या मातृभाषेत त्याचा अर्थ समजून घेण्यापूरता मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही करणाकरीता कराता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन विश्वासनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पआदन आणि अमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.